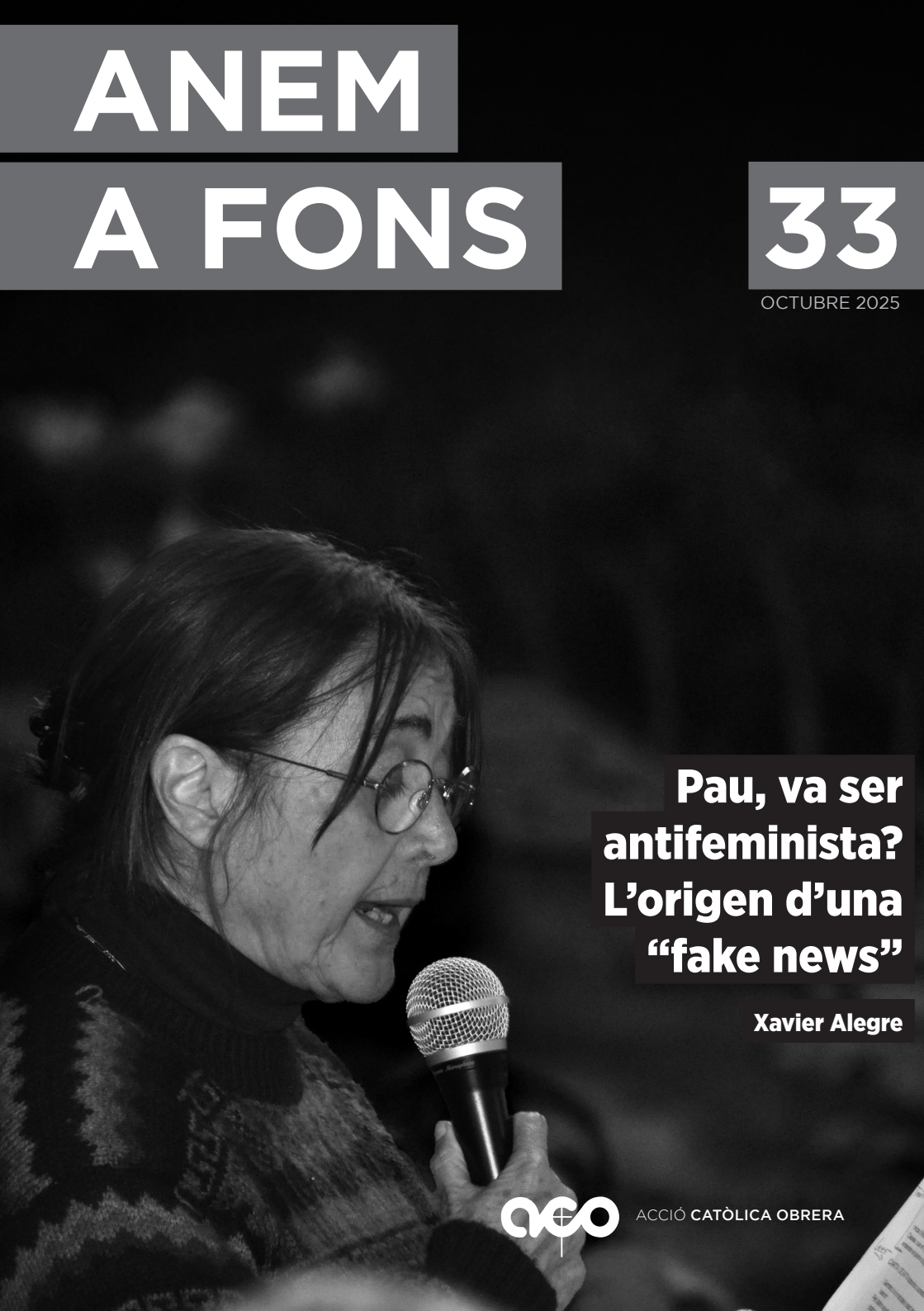

ANEM

A FONS

33

OCTUBRE 2025

**Pau, va ser
antifeminista?
L'origen d'una
“fake news”**

Xavier Alegre

ACCIÓ CATÒLICA OBRERA

ÍNDEX

INTRODUCCIÓ	5
1. LES CARTES AUTÈNTIQUES DE PAU	9
2. QUÈ DIU REALMENT PAU SOBRE LA DONA?	13
3. LES RELACIONS PERSONALS DE PAU AMB LES DONES SEGONS LES CARTES AUTÈNTIQUES DE L'APÒSTOL	19
4. CONCLUSIÓ	27

INTRODUCCIÓ

Pau és, sens dubte, un dels teòlegs més fonamentals dels inicis del cristianisme. Certament, el cristianisme no seria com és ara, si Pau no hagués marcat decisivament els inicis de les Esglésies cristianes, com ho testimonia el fet que pràcticament tot el Nou Testament està marcat per les cartes de Pau i dels seus deixebles (també les de Jaume i la primera de Pere) —llevat, potser, dels escrits joànics, tot i que l'evangelista Joan sembla que ha conegut, però no emprat, l'evangeli de Marc. I aquesta tesi està ben fonamentada, si, com s'ha descobert recentment, la teologia de l'evangeli de Marc és clarament paulina (aquí a Catalunya ho ha mostrat Mar Pérez en una tesi doctoral, abreujada una mica en el seu llibre: *¿Fue Marcos discípulo de Pedro o de Pablo? La teología paulina del evangelio de Marcos*, Estella 2022).

De fet, alguns especialistes —crec que sense raó— han considerat que Pau és fins i tot l'autèntic fundador del cristianisme. Però aquesta tesi no és acceptable, atès que Pau, que es confessa personalment com un autèntic enamorat de Jesucrist (Ga 1,19-20), sempre va voler ser fidel al que Jesús havia fet i dit. És un fet que el que Jesús Ressuscitat li havia revelat camí de Damasc, li va canviar radicalment la vida (Ga 1,11-24). Però per a ell, Jesús sempre va ser el Mestre i ell el seu deixeble. Aquesta és la raó per la qual, per a Pau, les paraules de Jesús van tenir sempre la màxima autoritat, per sobre, evidentment de les seves idees personals, com es pot deduir del que Pau diu a la primera carta als Corintis:

“Als casats els dono aquesta ordre, que no és meva, sinó del Senyor: la dona no s’ha de separar del marit, i si se’n separa, que no es torni a casar o bé que es reconciliï amb el seu marit; i l’home no ha de deixar la seva muller. Als altres, els ho dic jo, no pas el Senyor: si un dels germans té una muller que no és creient però que s’avé a conviure amb ell, que no la deixi. Igualment, si una dona té un marit que no és creient però que s’avé a conviure amb ella, que no el deixi.” (1Co 7,10-13)

“Pel que fa als no casats, no tinc cap manament del Senyor, però us dono el meu parer, com a home que, per la misericòrdia del Senyor, és digne de confiança.” (1Co 7,25)

En la mateixa línia, Pau critica els cristians de Corint perquè, quan celebren l'eucaristia, no són coherents amb el que Jesús va voler ensenyar, quan, en el darrer sopar, va compartir el pa i el vi amb els seus deixebles i els va donar l'ordre que, quan es reunissin, els compartissin també, tot recordant-lo a ell (1Co 11,17-26). En aquest sentit, Jesús és per a ell, i sempre, el punt de referència fonamental. I si dona tanta importància a la creu (1Co 1,17-25), es perquè aquesta li sembla l'expressió màxima de l'amor de Jesús, que el va portar a la creu i, per això, és per a ell el criteri fonamental per comprendre el sentit de la vida de Jesús i, consegüentment, de la vida de tot cristià/ana.

En tot cas, les darreres investigacions sobre Pau han portat els especialistes a modificar l'opinió, sostinguda en general fins a mitjans del segle XX, que considerava que Pau era antifeminista.

El canvi d'opinió modern sobre Pau el trobem —i l'estudi que farem dels textos autèntics de l'Apòstol crec que ho confirmarà— en un diccionari de teologia feminista de l'any 1991:

“El ministeri patriarcal procedeix, en principi, de l'organització de govern patriarcal pròpia de l'imperi romà i no del cristianisme antic. L'organització de govern del cristianisme primitiu més aviat qüestiona radicalment el ministeri eclesial-patriarcal. Les funcions directives de les comunitats cristianes primitives foren exercides, sense límits, tant per dones com per homes. Febe (Rm 16,1) fou *diákonos* en el mateix sentit que Pau (cf. 2Co 11,23). Les dones tingueren tant cap enfora, això vol dir públicament, com cap endins, responsabilitats en les comunitats, dirigiren serveis litúrgics —també la celebració de l'eucaristia en record de la mort de Jesús. Però en relació amb aquesta conclusió de la interpretació feminista de la Bíblia —la participació, sense límits, de les dones en el govern

de les comunitats— s'ha d'assenyalar que aquestes funcions de direcció no tenien com a contingut cap ministeri de tipus jeràrquic, sinó que configuraven plenament i de la mateixa manera un servei dels homes i un servei de les dones. La paraula *diakonía* significava en la societat de l'època dels inicis del cristianisme primitiu, el treball a la casa de les esclaves i dels esclaus: tots aquells treballs inferiors de manteniment que cap home lliure no faria mai. En una paraula programàtica de Jesús se solda el treball de govern amb el de proveïment (*diakonía*) (Mc 10,42-45 i par.; Ac 6,1ss entre d'altres), perquè els homes volien tornar a imposar l'antiga divisió del treball, jerarquitzada segons el sexe, i l'estructura de govern jeràrquica. Un document que palesa aquest intent d'imposar-ho el tenim a 1Tm" (L. Schottroff, a: E. Gössmann, E. Moltmann-Wendel, H. Pissarek-Hundelest, I. Praetorius, L. Schottroff i H. Schüngen-Straumann, *Wörterbuch der feministischen Theologie*, Gütersloh 1991, p. 13 s.).

Tenint present, aleshores, aquest marc fonamental de la vida i teologia de Pau, que es va descobrir en la segona meitat del segle XX, anem ara a veure com ell, que evidentment era fill d'un temps i d'una cultura, que encara eren més masclistes que els nostres, va reaccionar i va intentar modificar, en la mesura del que li era possible, aquest antifeminisme.

I això ho podem deduir de la manera com va actuar i parlar en les seves cartes autèntiques, en contraposició a les actituds més aviat masclistes del seu temps. Per això, més que comparar el que va dir Pau amb el que es diu avui en una societat, on la igualtat entre la dona i l'home "en principi" és total, hem de comparar-ho amb el que es deia en la societat —sobretot jueva— del seu temps, car aleshores ens adonarem que Pau —com ja abans Jesús— va ser un home avançat al seu temps i, per tant, ara seria molt crític amb la marginació de la dona, que actualment encara caracteritza l'actitud oficial de l'Església catòlica, que exclou, contra la voluntat de Jesús, la dona del govern i del ministeri sacerdotal de l'Església.

1. Les cartes autèntiques de Pau

La principal raó per la qual s'ha considerat que Pau tenia una actitud negativa, marginadora, enfront de les dones, es deu al fet que durant molt de temps es van considerar totes les cartes que el Nou Testament atribueix a Pau com a cartes autèntiques de l'Apòstol. De fet, fins a pràcticament la segona meitat del segle XX, l'absoluta majoria d'especialistes creia que les tretze cartes que el Nou Testament atribueix a Pau havien estat dictades per l'Apòstol.

Avui, en canvi, la majoria dels especialistes creu, amb raó, que només set de les cartes, que s'atribueixen a Pau, han estat dictades per ell. Concretament són sis cartes que van dirigides a diferents comunitats: 1ª Tessalonicencs, 1ª i 2ª Corintis (per un seguici d'indicis, avui molts especialistes creuen, penso que amb raó, que la 2ª Corintis va reunir, per facilitar la lectura litúrgica, quan es comparteixen les cartes de Pau entre les comunitats, diverses cartes de l'Apòstol), Filipencs, Gàlates i Romans (la seva darrera carta, que ha estat considerada com el testament teològic de Pau, perquè presenta, d'una manera molt clara i concisa, el nucli essencial del pensament teològic que és propi de Pau). I, finalment, una setena carta dirigida a una persona particular, la carta a Filemó.

La resta de cartes, que el Nou Testament atribueix a Pau, han estat escrites o dictades per deixebles seus. Uns d'aquests deixebles eren molt propers a la seva teologia, com els autors de Colossencs i Efesis. Però els altres, concretament el(s) autor(s) de 1ª i 2ª Timoteu i de Titus (les anomenades cartes Pastorals), estaven més lluny del seu pensament teològic, car pertanyen ja a la tercera generació "paulina" i no comparteixen, ni l'actitud de Pau en relació amb la dona, ni la manera com l'Apòstol, que era molt carismàtic, veia el "govern" de l'Església.

Aquests deixebles de la segona i tercera generació paulina escriuen les cartes, que atribueixen a Pau, recolzant-se en un procediment, típic de l'època, que permet atribuir a un gran autor del passat el que els seus deixebles creuen que diria en la nova situació que ells

viuen ara. Un exemple d'aquesta manera de procedir la trobem ja a l'Antic Testament, que atribueix al gran profeta Isaïes (Is 1-39) el que un deixeble seu, a l'exili, anomenat pels especialistes el Segon Isaïes (Is 40-55), així com un tercer deixeble, anomenat el Tercer Isaïes, en el post exili (Is 56-66), diuen, inspirant-se en el gran profeta Isaïes. I el mateix es pot dir del Pentateuc, que atribueix a Moisès els cinc llibres, tot i que s'han anat redactant en diferents èpoques.

Atès el que acabo de dir, si les cartes Pastorals haguessin estat dictades per Pau, és obvi que s'hauria de considerar Pau com un antifeminista, car en aquestes cartes hi trobem textos tan negatius per a les dones com el que trobem a 1Tm 2,11-15:

“A l'hora de la instrucció, les dones casades s'han de mantenir en silenci i submises. No els permeto que es dediquin a ensenyar i així dominin els seus marits, sinó que han d'estar en silenci. Perquè primer va ser format Adam i després Eva. I no fou enganyat Adam, sinó la seva dona, la qual, enganyada, va caure en la transgressió. Tanmateix, la dona serà salvada gràcies a la maternitat, a condició que perseveri amb tota discreció en la fe, la santedat i l'amor.”

No hi ha dubte que aquest és un text clarament antifeminista, que aprofita una interpretació fonamentalista i masclista de Gn 3,1-6 per marginar les dones i sotmetre-les a l'autoritat dels homes. Però avui sabem que no és un text de Pau. I que va ser escrit com a mínim 30 o 40 anys després de la seva mort i que avui no pot ser llegit d'una manera literal, fonamentalista.

Més proper a Pau, però també escrit per un dels seus deixebles, és el text de Ef 5,22-24:

“Dones, sotmeteu-vos als vostres marits, tal com tots ens sotmetem al Senyor, perquè el marit és cap de la seva muller, igual que el Crist és cap i salvador de l'Església, que és el seu cos. Per tant, així com l'Església se sotmet al Crist, també les mullers s'han de sotmetre en tot als marits.”

Però aquestes afirmacions de la carta als Efesis, a diferència del que es diu en les cartes Pastorals, ja són matisades clarament pel seu context (recordem que un text fora de context fàcilment es pot convertir en pretext), car immediatament abans, en el v. 21, es diu que això de sotmetre's és una actitud que val per a tothom (v. 21: "Sotmeteu-vos els uns als altres per reverència a Crist"). I en el context posterior (Ef 5,25-30) es diu que els marits han d'estimar les seves dones com s'estimen el seu propi cos, com s'estimen a si mateixos. I posa com model de l'amor dels marits a les seves mullers l'amor del Crist a l'Església. Aleshores, aquest amor no pot ser possessiu i dominador, car l'amor de Jesús mai és així segons el Nou Testament. Però, endemés, com he dit abans —i això s'ha descobert més recentment— la carta als Efesis no va ser dictada per Pau, sinó per un dels seus deixebles i, per tant, tampoc no se'n pot fer responsable Pau del que es diu en aquesta carta.

2. Què diu realment Pau sobre la dona?

Només hi ha un text, en les cartes autèntiques de Pau, que realment es pot considerar com un text antifeminista. Em refereixo a 1Co 14,33b-36, on s'afirma:

“Com és costum en totes les esglésies del poble sant, que les dones casades callin en les reunions comunitàries; no els és permès de parlar, sinó que s’han de mostrar submises, com diu fins i tot la Llei. I si es volen instruir sobre algun punt, que ho preguntin a casa als seus marits, perquè no està bé que una dona casada parli en una reunió de la comunitat. ¿És que la paraula de Déu ha sortit tan sols de vosaltres? ¿O és que sou els únics que l’heu rebuda?”

Però avui molts especialistes (p. ex. M.J. Borg – J.D. Crossan, *El primer Pablo*, Estella 2009, p. 63 s.) —crec que amb raó— defensen que aquest text no és pas original de Pau. I que va ser incorporat (interpolat) al text de 1Co 14,33b-36 per influència del text de 1Tm 2,11-15, quan, per raons litúrgiques, la comunitat de Corint va voler comunicar, intercanviar, amb les altres comunitats cristianes, les seves cartes de Pau per poder-les llegir en les seves reunions comunitàries.

I, de fet, hi ha motius seriosos per creure que aquests especialistes, que defensen que el text de 1Co 14,33b-36 és un text interpolat, quan Pau ja havia mort, tenen raó. En primer lloc, ja hi ha petits problemes de crítica textual, car en alguns manuscrits aquest text no es troba després de 1Co 14,33a, sinó després de 1Co 14,40, la qual cosa acostuma a ser indicatiu que hi ha hagut algun retoc en relació amb el text original.

Endemés, enlloc més diu Pau, en les seves cartes autèntiques, res de semblant, tan negatiu per a les dones. Més aviat dona per fet, com veurem més avall, que les dones tenen autèntiques funcions, fins i tot directives, tant en les comunitats fundades per ell, com en les que ell coneix, perquè eren comunitats cristianes obertes, fonamentalment d’origen pagà, car és el que passava en moltes comunitats

judeohel·lenistes, com ho eren, de fet, les Esglésies de Roma, on Pau tenia molts coneguts i conegudes, ja que ell els havia trobat en els seus nombrosos viatges i llargues estances a Corint i Efes.

Però un argument de més pes, que dona suport a la hipòtesi que aquest text no és de Pau, és que, immediatament abans, a 1Co 11,16, Pau dona per fet que les dones profetitzen en les reunions comunitàries (1Co 11,4-5), la qual cosa implica, òbviament, que podien parlar. Per tant, no sembla creïble que Pau en la mateixa carta 1ª als Corintis pugui dir que la dona “calli” a l'Església, sinó que el text ha estat interpolat més tard. I és un resum de 1Tm 2,8-15. I, endemés, si es suprimeixen els vv. 33b-36, el text de 1Co14,37 enllaça millor amb el text original de Pau, que trobem a 1Co 14,33a.

De totes maneres, és veritat que en una cosa sí que es veu que Pau és fill del seu temps i cultura, que no respectaven la igualtat absoluta entre l'home i la dona. Em refereixo al que ell diu sobre el vel, que és bo que portin les dones, o a la manera de portar els cabells llargs o curts dels homes i les dones (1Co 11,2-10). Però ell mateix reconeix que el que ell recomana només és un costum de l'època a la ciutat de Corint (cf. 1Co 11,16), un costum social que ell intenta fonamentar amb una lectura literalista de Gn 3, però afegint-hi, com a correctiu, a 1Co 11,11-12, les següents paraules:

“D'altra banda, per al Senyor no hi ha dona sense home ni home sense dona; perquè si bé la dona va ser treta de l'home, també és cert que l'home neix de la dona, i tot ve finalment de Déu.”

En canvi, trobem a les cartes autèntiques de Pau tot un seguit de textos que mostren que Pau s'avança al seu temps, reconeixent la igualtat entre el baró i la dona i valorant el paper fonamental, també directiu, que tenen algunes dones en les primeres comunitats cristianes hel·lenistes i paulines. Aquest fet crida més l'atenció sobretot si es té present la manera com el món jueu marginava la dona. Un text típic seria el d'un rabí del segle II d.C. que demanava als barons que fessin la següent pregària:

“Beneït Aquell que no m’ha fet pagà, ni dona, ni ignorant; en efecte, els pagans són com res davant Teu, la dona no ha d’observar els manaments i els ignorants no tenen por de pecar.”

Aleshores, en aquest context més aviat marginador de la dona, sorprèn un text cabdal, que ens permet conèixer el pensament autèntic de Pau. És un text programàtic, que suposa la igualtat fonamental entre el baró i la dona en el pensament teològic de Pau i, per tant, en les seves comunitats. El trobem a Ga 3,28:

“Ja no hi ha jueu ni grec, esclau ni lliure, home ni dona: tots sou un de sol en Jesucrist.”

En aquest text, Pau mostra que per a ell la unió amb el Crist de tota cristiana i tot cristià implica una igualtat fonamental entre tots els membres de les comunitats cristianes, fins al punt que Pau equipara la igualtat fonamental entre els jueus i els pagans —una afirmació escandalosa per als jueus tradicionals (també per als judeocristians conservadors), però essencial en la seva teologia— i la igualtat entre l’esclau i el lliure —un autèntic escàndol per a la societat tradicional del seu temps— a la igualtat entre l’home i la dona (una afirmació també escandalosa en el seu temps i món religiós).

Però aquest no és pas l’únic text de Pau sobre la dona. Un altre text paulí sorprenent el trobem molt aviat en la vida de Pau, concretament 1Co 7. En aquest capítol, l’Apòstol parla de les relacions entre els marits i les seves mullers en les comunitats cristianes. El que diu contrasta amb el fet que, en el món social i religiós de Pau, les dones casades tenien pocs drets. I, en tot cas, els seus drets no podien ser equiparats als del seus marits. Per això sorprèn que Pau escrigui:

“Per a evitar comportaments libidinosos, val més que cada home tingui la pròpia muller, i cada dona, el propi marit: que el marit compleixi el seu deure matrimonial envers la muller, i que la muller faci el mateix envers el marit. No és la muller qui disposa del seu cos, sinó el marit, com tampoc no és el marit

qui disposa del seu cos, sinó la muller. No us refuseu l'un a l'altre, si no és de comú acord i durant un cert temps per tal de dedicar-vos a la pregària; però després torneu a tenir relacions matrimonials, no fos cas que Satanàs us temptés aprofitant-se de la vostra falta de domini!" (1Co 7,2-5)

"Als casats els dono aquesta ordre, que no és meua, sinó del Senyor: la dona no s'ha de separar del marit, i si se'n separa, que no es torni a casar o bé que es reconciliï amb el seu marit; i l'home no ha de deixar la seva muller. Als altres, els ho dic jo, no pas el Senyor: si un dels germans té una muller que no és creient però que s'avé a conviure amb ell, que no la deixi. Igualment, si una dona té un marit que no és creient però que s'avé a conviure amb ella, que no el deixi. El marit no creient és santificat gràcies a la seva muller, i la muller no creient és santificada gràcies al marit creient. Si no fos així, els vostres fills serien profans, quan de fet són sants. Ara bé, si el no creient es vol separar, que se separi; en aquest cas, el creient, ja sigui el marit o la muller, no queda lligat: Déu us ha cridat a viure en pau. Perquè tu, dona, com pots saber si arribaries a salvar el teu marit? I tu, home, com pots saber si arribaries a salvar la teua muller? " (1Co 7,10-16).

El que crida l'atenció en aquests textos és la igualtat absoluta de drets i obligacions, i per tant de dignitat, que, segons l'Apòstol, tenen tant l'home com la dona, car es tracta d'una cosa que no era pas òbvia en el temps de Pau. En tot cas, no es veu pas aquí que Pau margini en absolut les dones.

No és que Pau no reconegui les diferències entre les persones, tant si són dones, com si són homes, com es pot veure a 1Co 12, quan afirma que totes les persones tenen el seu do o carisma. Però aquests carismes no justifiquen la superioritat d'unes persones sobre les altres, ni, sobretot, estan condicionats pel gènere de les persones, sinó que l'essencial en qualsevol carisma és que estigui al servei del bé comú (1Co 12,7). I el que dona a tots els carismes la seva autèntica excel·lència, no és tant el que fan, sinó l'amor que

els anima (1Co 13), car tota cristiana i tot cristià és part del cos del Crist, que, si bé és plural, es caracteritza sobretot per la seva unitat fonamental (1Co 12).

3. Les relacions personals de Pau amb les dones segons les cartes autèntiques de l'Apòstol

Aquesta actitud innovadora de Pau davant les dones ve confirmada quan mirem els textos de les cartes autèntiques de Pau, en els quals ell parla de dones concretes, que ell coneix i aprecia. Aquests textos són prou nombrosos i significatius per a confirmar que l'actitud de Pau enfront de les dones no era masclista. I s'avançava a la postura que tenen la majoria dels seus contemporanis davant la dona, una actitud masclista que, en canvi, sí que apareix en el deixeble de Pau que va escriure la 1ª carta a Timoteu en el tombant del segle I.

L'actitud de l'Apòstol sorprèn fins i tot avui, tot i que ha millorat molt la visió que es té de la dona en les Esglésies cristianes, llevat d'algunes Esglésies com la Catòlica i les ortodoxes: en aquestes Esglésies encara no s'ha pogut superar una lamentable marginació, que fa que la dona, només pel fet de ser dona, queda exclosa del lideratge eclesial i del sacerdoci cultural, tot i que avui, amb el progrés dels estudis bíblics, hauria de quedar clar que, en això, l'Església Catòlica i les ortodoxes no són fidels ni a Jesús, ni a Pau, ni a les Esglésies hel·lenistes obertes, com van ser, de fet, les de Roma en el temps de Pau.

De totes maneres, els testimonis paulins més clars sobre la igualtat fonamental entre el baró i la dona els trobem en el cap. 16 de la carta als Romans. Alguns especialistes han cregut que aquest capítol 16 no formava part, inicialment, de la carta de Pau als Romans, car sorprèn la quantitat de persones que Pau coneix i saluda en la carta, sense que ell hagi estat mai a Roma. Personalment, crec que aquest capítol sí que formava part, inicialment, de la carta als Romans, perquè, atesa la mobilitat que hi havia en l'imperi romà, no és estrany que Pau, que ha viatjat per molts llocs, pugui conèixer tantes persones. Però, al marge d'aquesta qüestió secundària, en tot cas, ningú qüestiona que aquest text hagi estat dictat per Pau i que, per tant, palesi l'actitud autèntica de l'Apòstol envers les dones, sigui que aquestes es trobin a Roma o a Efes.

En aquest capítol, el primer que sorprèn, aleshores, és que de les vint-i-cinc persones que l'Apòstol saluda personalment, vuit siguin dones. I que en destaqui el paper que elles juguen a les seves comunitats cristianes.

La primera dona que Pau esmenta en el cap. 16 de la carta als Romans —i recomana que la tractin bé (probablement és ella la que porta la carta als Romans a la capital de l'imperi)— és Febe:

“Us recomano la nostra germana Febe, diaconessa de l'església que hi ha a Cèncrees. Acolliu-la en el Senyor, com correspon al poble sant, i ajudeu-la en tot el que necessiti de vosaltres, que ella també n'ha ajudat molts, entre els quals em compto jo mateix.” (Rm 16,1-2).

D'ella diu dues coses molt importants. La primera és que afirma que és una *diaconessa* (*diákonon*) de l'Església de Cèncrees. En les comunitats paulines, el carisma de la “diaconia” no queda clarament definit, però era més aviat un carisma de lideratge i no tant relacionat amb la Caritas. És el que passa també a Fets 6,1-6, on pel context queda clar que a Esteve el maten no per la manera com administra els diners, sinó per la seva predicació radical sobre Jesús (cf. Ac 7), de la mateixa manera que a Ac 8 es veu que el diaca Felip no es va dedicar a recollir i a administrar diners, sinó a interpretar l'Antic Testament, batejar i predicar la fe cristiana (cf. Ac 8,4-5.26-40).

De fet, Pau mateix parla del “servei (*diakonía*) de l'Esperit” a 2Co 3,8. I a Rm 11,13 (cf. Rm 13,7; 15,31; 2Co 4,1; 6,3) anomena la seva predicació als pagans un servei (*diakonía*), tot i que no posa el “servei” explícitament entre els carismes que anomena a 1Co 12. Segons això, en tot cas, aquesta dona, Febe, jugava un paper important en la comunitat de Cèncrees i hi tenia un paper de lideratge apostòlic. De fet, segons A. Weiser, un especialista catòlic alemany, Febe tindria les funcions pròpies dels diaques en aquell moment: assistència social, predicació i direcció/govern. I, en tot cas, el títol de “diaca”, en masculí, apareix, sense indicar les seves funcions, junt amb el de “vigilant” (*epískopos*) a Fl 1,1.

La segona cosa costa de veure-la, si hom llegeix el text en la traducció de la BCI, que jo empro en aquest article, perquè aquesta traducció vol ser tan dinàmica, que no deixa veure el que realment diu el text original, malgrat que una traducció més literal seria molt significativa per comprendre el pensament teològic de Pau sobre el paper que tenien dones com Febe. En aquest sentit, la Bíblia de Jerusalem, més literal, tradueix més bé el text: “ella ha sido protectora de muchos, incluso de mí mismo”. Aleshores, a Rm 16,2 Pau diu d'ella també, si es tradueix fidelment el text, com fa la Bíblia de Jerusalem, que era “*protectora*” (*prostátis*) de l'Església de Cèncrees. En el món romà, la societat estava molt estructurada econòmicament. I els “protectors” eren aquelles persones riques que, a canvi que se'ls donés l'honor corresponent, ajudaven econòmicament a tot un seguit de persones. I aquests “protectors” serien, probablement, els qui presidirien les eucaristies, que se celebraven a les seves cases, a no ser que hi fos present l'apòstol que hagués fundat la comunitat. I en determinats llocs aquest paper el podien tenir també les dones riques. Per tant, si Febe era “protectora”, probablement presidiria les eucaristies que se celebraven a casa seva. I si Pau la recomana així, vol dir que la valora molt, tant a ella, com a la seva feina, sense que li preocupi el més mínim el fet que sigui una dona. Aquesta és també la conclusió que treu A. Grün (*Pablo y la experiencia de lo cristiano*, Estella 2008, p. 189 s.):

“Pablo llama a Febe no solo diaconisa, sino también ‘*prostatis*’, que en realidad significa ‘jefa’. Febe era jefa de la comunidad de Cencreas, un barrio de Corinto. Invitaba a la comunidad a su casa y, al parecer, desempeñaba una función dirigente.”

A continuació, a Rm 16,3-4, Pau saluda un matrimoni, Prisca i Àquila (en aquest ordre, posant en primer lloc la dona) que, quan van ser exiliats de Roma (probablement en l'expulsió de jueus que l'emperador Claudi va decretar) i van viure a les ciutats de Corint (cf. 1Co 16,19) i Efes (cf. Ac 18,26), van donar molt de suport a Pau, fins al punt d'arribar a exposar la seva vida per a salvar la de Pau (Rm 16,3-5a). El que sorprèn aquí és que Pau esmenti primer la dona, abans que el seu marit. Quan Pau escriu la carta als Romans, ells ja havien tornat a Roma i presidirien,

com a “protectors”, l'Església que es reunia a casa seva. I l'Apòstol els anomena també els seus *col·laboradors* (*synergoús*, en plural; per tant, la paraula val també per a la dona), una paraula que a Fets 18,26 es refereix a l'ensenyament de la Paraula i a Fets 18,1-3 al treball apostòlic. Sorpren que l'Apòstol digui (també de la dona!) que van ser els seus “col·laboradors”. Aquí fa servir la paraula *synergós* (col·laborador), tal com ho són per a ell també Urbà (Rm 16,9) i Timoteu (Rm 16,21). És una paraula que a 2Co 8,23; Fl 4,3; Flm 1 i 24 Pau emprà per als seus ajudants en la missió.

Si seguim llegint aquest capítol 16 de Romans, veurem que Pau també saluda quatre dones, que, segons ell afirma, han jugat un paper de lideratge fonamental en les seves Esglésies de Roma. La primera és Maria:

“Saludeu Maria, que ha treballat (*ekopíasen*) molt per vosaltres” (Rm 16,6).

Més endavant, saluda també tres dones (Rm 6,12), de les quals afirma que han “treballat” molt en el Senyor:

“Saludeu Trifena i Trifosa, que treballen (*kopiósas*) en el Senyor. Saludeu igualment l'estimada Pèrsida, que també ha treballat (*ekopíasen*) molt en el Senyor”.

El que és significatiu, en tots aquests textos, és que per parlar del que elles fan, emprà el verb “treballar” (*kopiáoō*). És un verb molt significatiu per a Pau (cf. també 1Co 15,10; Ga 4,11), perquè, en principi, s'empra per al treball missioner, que exigeix un gran esforç i que implica tota l'existència. De fet, a 1Co 3,8 (cf. Fl 2,16; 1Te 3,5; 2Co 11,23.27), Pau anomena l'activitat missionera i pastoral, en equip, de Pau i Apol·ló, un “treball” (*kópon*). I a 1Te 5,12, emprà el verb “treballar” (*kopiáoō*) per a l'activitat que fan els “dirigents” de la comunitat i que ell recomana, perquè no els ha anomenat ell i és una novetat aquest tipus de lideratge en les comunitats paulines. És un verb que Jn 4,38 emprà per a indicar el treball missioner del deixebles i que Fets 20,35 emprà per a parlar del treball missioner de Pau. Per tant, el vocabulari que Pau fa servir per a aquestes

dones confirmaria que tenien una funció pastoral important en les seves comunitats.

Però el que més sorprèn en aquest capítol de la carta als Romans, és el que Pau diu a Rm 16,7, segons la traducció de la BCI:

“Saludeu Andrònic i Júnia, que són del meu llinatge i companys meus de presó, molt considerats entre els Apòstols (*epísemoi en toísapostólois*), i que van pertànyer al Crist abans que jo mateix.”

En principi la traducció deixa oberta la manera com s'han d'interpretar les paraules *epísemoi en toísapostólois*, per la qual cosa la BCI hi posa aquesta nota a peu de plana: “O bé el text anomena apòstols Andrònic i Júnia, o bé diu que eren molt considerats pels apòstols, és a dir, pels Dotze”.

A part que per a Pau els Apòstols no són només els Dotze (cf. 1Co 15,7.8-11; 9,1), com defensa Lluç, sembla que la paraula *epísemos* no s'ha de traduir tant com “conegut, famós entre”, sinó com Apòstol “insigne, extraordinari”, la qual cosa implicaria que Andrònic i Júnia són Apòstols. I aquesta és la interpretació que, de fet, fan els autors en el primer mil·lenni i que actualment —crec que amb raó— van defensant cada vegada més especialistes. Això suposaria, per tant, que una dona va ser “Apòstol”, la qual cosa implica, en la teologia de Pau, que va tenir una aparició del Jesús ressuscitat, fins i tot abans que el mateix Pau. I si és així, aleshores tindria la màxima autoritat en les primeres comunitats cristianes, com recorda Pau a 1Co 12,28. I presidiria les eucaristies.

És el que defensa, p. ex., un gran exegeta catòlic alemany, G. Lohfink (“Weibliche Diakone im Neuen Testament”, a: G. Dautzenberg – H. Merklein – K. Müller, *Die Frau im Urchristentum*, Freiburg 1983, 330s). I ho argumenta així:

“Car si Andrònic i Júnia només haguessin estat uns enviats temporals d'una comunitat, aleshores la fórmula ‘sobresurten entre els Apòstols’ no seria prou adient. Tots dos pertanyen

clarament a aquell grup més gran d'apòstols, que segons 1Co 15,7 tingué una aparició del Ressuscitat. Pau separa acuradament, a 1Co 15,7 aquest grup del cercle dels Dotze. Ell mateix pertanyia, sens dubte, també a aquells que havien vist el Ressuscitat i havien estat enviats per ell. I dedueïa d'aquesta aparició el dret d'anomenar-se Apòstol, tot i que no havia format part del grup dels Dotze. La fórmula 'sobresurten entre els Apòstols' pressuposa que l'esmentat cercle de persones enviades pel Crist com a testimonis de la resurrecció constituïen per a l'Església antiga una magnitud relativament configurada. Hom sabia que hi havia uns testimonis inicials; hom deia que l'Església havia estat edificada sobre el fonament d'aquests testimonis."

De totes maneres, el fet que per a Pau tots dos fossin "apòstols insignes" va semblar impossible en les comunitats cristianes del segle mil·lenni, per la qual cosa no van dubtar a convertir Júnia en home, com ho observa U. Wilckens en el seu comentari a la carta als Romans (*La carta a los romanos*, Salamanca 1992, vol. II, p. 482):

"Això significa que pertanyen al reduït cercle d'aquells missioners d'avantguarda, anomenats 'Apòstols', als quals es va atorgar una autoritat extraordinària i als quals el mateix Pau es va afegir amb posterioritat (com é-ktroma 1Cor 15,8). Es tracta d'un cercle més ampli que el grup dels dotze (cf. 1Cor 15,7 con 15,5). Figuraven entre ells tant els 'apòstols' com els adversaris judaïtzants de Pau (cf. 2Cor 11,5.13-15), i també apòstols del centre missional d'Antioquia, amb Bernabé (cf. 1Cor 9,6 després de 9,1.4 i H. 1,5. esmentats en la *Didaché* (Did 114; cf. Herm V 3,5,1s; 9,15,4; 25,2). Que un matrimoni, un home i una dona, fossin 'apòstols', va semblar des de l'edat mitjana una cosa tan increïble que es va preferir, en lloc del nom femení Júnia, llegir el masculí Junias. En canvi, ningú no se n'havia escandalitzat en tota l'Església Antiga. No va ser un cas aïllat en el cristianisme primitiu. Pau assenyalava en 1Cor 9,5 el "dret" (exousia) dels apòstols a portar una dona com a acompanyant en els viatges missionals, i Rom 16,7 indica que no eren acompanyants mudes

dels seus marits, sinó que podien participar en la tasca missional i en l'autoritat apostòlica.”

I finalment, per concloure el repàs de les dones amb les quals l'Apòstol es relaciona en el seu treball missioner, queden encara tres dones, que ell esmenta explícitament, fora de la carta als Romans.

En primer lloc, Pau parla d'Evòdia i Síntique, a les quals fa una petició explícita a Fl 4,2-3:

“Suplico Evòdia i Síntique que, unides en el Senyor, tinguin els mateixos sentiments. I a tu, Sízig, autèntic company, et demano que les ajudis, ja que van lluitar al costat meu per la causa de l'evangeli, juntament amb Climent i els altres col·laboradors. Els noms de tots ells estan escrits en el llibre de la vida.”

Si Pau se sent obligat en una carta dirigida a tota la comunitat de Filips a demanar explícitament, a aquestes dues dones que superin les seves diferències, això només pot ser degut al fet que aquestes dones tenien un paper molt significatiu a la comunitat, cosa que Pau no qüestiona. Mes encara, diu d'elles que van lluitar al costat de l'Apòstol per causa de l'Evangeli. I les anomena les seves “col·laboradores” (*synergoi*). I la paraula “col·laborador”, com hem vist, és molt significativa per a Pau.

I, finalment, per concloure aquest repàs de l'actitud de Pau enfront de les dones, crida l'atenció que l'Apòstol parli també de Cloe, de la qual diu que li va donar informació sobre les divisions que hi havia a l'Església de Corint (1Co 1,11), per la qual cosa Pau va escriure a la comunitat de Corint, insistint en el fet que les divisions dins de la comunitat, recolzant-se en diferents lideratges, és quelcom que és totalment incompatible amb la fe cristiana (cf. 1Co 1,10-15). Si Pau es pren seriosament aquesta informació, és que ell valorava molt el que aquesta dona li havia dit i, per tant, que, per a ell, Cloe era una dona fiable i significativa en el si de la comunitat de Corint.

4. Conclusió

Els textos autènticament paulins, que hem vist, crec que mostren prou que Pau no pot ser considerat com un antifeminista —ans al contrari. Evidentment hem de tenir en compte que l'Apòstol era un home condicionat pel seu temps i i per la cultura jueva i que, per tant, no li podem demanar que parli de, i sobre, les dones com avui ho hauríem de fer en totes les comunitats cristianes, sense marginar-les en absolut.

Però en el món, en el qual va viure Pau, sorprèn la seva actitud molt positiva envers les dones —com ja havia sorprès també abans l'actitud de Jesús, que accepta tenir dones com a deixebles, que el segueien (Mc 15,40-41; Lc 8,1-3) i que gaudien del seu ensenyament (cf. Lc 10,38-42), cosa que un bon rabí jueu mai no hauria acceptat. En aquest aspecte, Pau també va ser fidel al seu Mestre, Jesús, i va continuar la seva tasca alliberadora.

Per tant, podem concloure que l'acusació contra Pau que ell era antifeminista i va promoure la marginació de la dona a l'Església, és una autèntica *fake news*, que no es recolza en les cartes autèntiques de Pau, sinó en les cartes anomenades Pastorals, atribuïdes equivocadament a l'Apòstol.

En canvi, les cartes autèntiques de Pau presenten un personatge molt fidel a Jesús i avançat a la seva època, que va valorar i col·laborar apostòlicament molt amb les dones, tot afirmant la seva igualtat fonamental amb els barons (Ga 3,28).

Per això, A. Grün afirma, quan reflexiona sobre la relació de Pau amb les dones, el següent (l. c. 190):

“Cuando Pablo llama ‘hermanas’ a las mujeres que trabajan activamente en la labor comunitaria y valora su trabajo, no se guía por la imagen de mujeres de la familia patriarcal, sino por las ‘estructuras grupales igualitarias de colegios y asociaciones culturales que reconocían a las mujeres y a los esclavos como

miembros de la comunidad con iguales derechos que los demás' (Schüssler 121). Pablo supera, por tanto, la imagen patriarcal de la mujer y sigue la entonces revolucionaria imagen de la mujer que era habitual en los cultos místicos. Un rasgo característico de las comunidades cristianas era que, a diferencia de la burguesía romana, concedían a mujeres y hombres las mismas oportunidades y les atribuían la misma dignidad."

Espero, doncs, que hagi quedat clar, pels textos que hem vist, que el Pau autèntic no pot ser considerat com un "antifeminista", ans al contrari. Va defensar la igualtat de la dona amb el baró en el si de les Esglésies *cristianes*, continuant així el que el seu Mestre Jesús ja havia promogut, quan anunciava el Regne/regnat de Déu.

Anem a fons ACO

Darrers títols (a la Mediateca d'acocat.org):

25. *Conflictes i decepcions en l'Evangeli de Marc.*
Oriol Garreta.
26. *El treball digne: una tasca personal i comunitària.*
Charo Castelló.
27. *Entaular-se amb Jesucrist en la revisió de vida.*
Jordi Fontbona.
28. *Poesies en temps de confinament.*
Oriol Garreta.
29. *Elogi de la gratitud. Una aposta per l'esperança.*
Daniel Jover
30. *Perdonar-se, perdonar i rebre el perdó de Déu.*
Mª Jesús Rodríguez Muñoz
31. *Madeleine Delbrêl: Testimoni de l'Evangeli encarnat a les perifèries.*
Roser Solé Besteiro / Tíscar Espigares.
32. *Com transmetre i viure la fe en família.*
Isa Moreno i Blanca Aznar.

ACCIÓ CATÒLICA OBRERA